

המרכז לקידום החינוך והשילוב

מאמר של: Sue Buckley & Gillian Bird Including Children with Down Syndrome ; Down Syndrome News and Update, Vol. 1 No. 1

מדוע את/ה כמנהל בית ספר (או כמורה אחראי על ילדים מיוחדים או פונקציה חינוכית אחרת) צריך לחשוב על הדרך שבה בית הספר יתאים את עצמו לצרכים של ילדים בעלי חינוך מיוחדים?

ראשית מפני שישנן הוכחות המראות שבתי ספר שמצליחים לחנך ולשלב את הילדים בעלי הצרכים המיוחדים הם גם בתי הספר הכי טובים לכל שאר התלמידים אשר לומדים בין כותליהם. (1).

שנית, כאשר השיטה החינוכית כולה עוברת לכיוון של שילוב מלא ומספקת את הצרכים של כל התלמידים בתוך בית הספר, אז גם איכות החינוך כולו משתפרת במשך הזמן עבור כל הילדים. (2).

על כן אם אנחנו רוצים שבתי הספר שלנו יספקו חינוך שהוא החינוך הטוב ביותר האפשרי עבור כל הילדים, אז צריך לבדוק ולחקור מה עושה את השילוב של ילדים בעלי צרכים חינוכיים מיוחדים למוצלח! צריך גם לשאול מדוע בתי ספר משלבים משתפרים כאשר הם משתנים על מנת להתאים את הסביבה החינוכית שלהם לאתגר הזה של חינוך ילדים בעלי צרכים מיוחדים.

החלק הראשון במאמר זה נותן הנחיות וכללים לפיתוח של בית ספר משלב תוך כדי לקיחה בחשבון את חשיבות התפקיד של המורות המחנכות (המורה הראשית שמטפלת בנושאי חינוך מיוחדים כפי שיש באנגליה), והמנהלת בפיתוח הפילוסופיה הבית ספרית, הערכים והתרבות הבית ספרית, ארגון בית הספר, הדרכת הצוות וניהול המשאבים.

לאחר מכן אנו לוקחות בחשבון את תפקיד המורה כאשר היא מפתחת כיתות משלבות ולבסוף את תפקיד התלמידים אשר עוזרים במתן התמיכה לחבריהם.

פיתוח של בית ספר משלב:

עבור כולנו, ההזדמנות ללמוד בבית ספר בקהילה שבה הילד חי ביחד עם שאר הילדים משכונתו, ללא קשר לנכותו או לצרכיו המיוחדים זהו עניין של זכות אזרח בסיסית. אנו לא מצפות שכל הקוראים יסכימו אתנו אך אנו מקוות שהמאמר הזה יקרא תגר על כמה מההנחות הרווחות לגבי תפקיד בתי הספר בחברה שלנו ואף יעורר דיון עם צוות בית הספר ועם הקולגות שלכם.

במאמר זה נבחן את הנושאים הללו ונחלק עם הקוראים את ניסיונו בפיתוח בתי ספר משלבים עבור ילדים עם תסמונת דאון באנגליה במשך עשר השנים האחרונות. בתי ספר אלו נוצרו עבור ילדים אשר פעם היו הולכים ללמוד אך ורק בבתי ספר מיוחדים.

במהלך הזמן הזה למדנו הרבה מאוד על הגורמים הבית ספרים אשר מובילים להצלחה או כישלון של השילוב. ביחד עם הקולגות שלנו ממרכז "שרה דאפן" ומהמחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת פורטסמאונט, חקרנו את ההתקדמות החברתית והקוגניטיבית וההתנהגותית של ילדי דאון בהשמות החינוכיות שלהם. לעבודת מחקר זו ישנה רלבנטיות גדולה עבור רוב רובם של הילדים ואת זה נסקור בחלק השני של המאמר.

מי אנחנו?

אנחנו פסיכולוגיות שמתמחות בעבודה עם ילדים שלהם בעיות למידה בינוניות וקשות, ובינינו אנו מחלקות 45 שנות ניסיון ; אך עד שהפכנו למעורבות ביישום החקיקה החינוכית משנת 1981, כל ניסיונו היה במסגרות מיוחדות.

Promoting Mainstreaming "הגברת ההליכה עם הזרם"

עשר השנים האחרונות הן השנים הכי מרגשות בקריירה שלנו. התרשמנו מאוד מהדרך שבה ילדים עם תסמונת דאון ועוד ילדים בעלי צרכים חינוכיים מיוחדים התקבלו ברוב בתי הספר המשלבים בברכה. כמו כן בהחלט התרשמנו מהכישורים ומהמקצועיות וההתלהבות של המורות ששילבו את הילדים הללו ועבדו אתנו. נכחנו

המרכז לקידום החינוך והשילוב

בהרבה הצלחות עבור הילדים ששולבו ברוב שנות חייהם בבית הספר הרגיל; לכמה מהם היו גם חוויות פחות טובות ואנו נסביר יותר מאוחר מדוע זה קרה.

כפסיכולוגיות אנו היינו מעורבות במתן תמיכה ישירה לדי הרבה תלמידים מתחילת הקריירה הבית ספרית שלהם; כמו כן אנו העברנו את ההדרכות של INSET ברחבי המדינה. נתנו הדרכה וייעוץ לגבי השמות אינדיבידואליות בנקודות זמן מסוימות; רוב תוכנו של מאמר זה בא מההזדמנויות הרבות שהיו לנו ללמוד ביחד עם המורות שהצליחו לשלב בכיתתן ולחנך ילדים עם צרכים חינוכיים מיוחדים ועם קשיי למידה ונכויות משמעותיות. (3)

בתחילת דרכנו עם השילוב היינו קשורות לקבוצות מחקר שונות ברחבי העולם ולמדנו מתוכניות חינוכיות במדינות אחרות כדי ללמוד מניסיונם של אחרים; אנו בטוחות שלניסיונו יש תוקף כיון שהצלחות וכישלונות אצלנו נבעו מאותם קריטריונים שדיווחו עליהם גם אחרים במקומות אחרים אשר כבר היו יותר מתקדמים משלנו עם מערכות חינוך משלבות.

אנו בכוונה משתמשות במושג mainstreaming כדי לתאר את ניסיונו המוקדם; כאשר התחלנו לבקש מבתי ספר לקבל ילדים עם צרכים חינוכיים מיוחדים או עם קשיי למידה רציניים לבתי הספר, ביקשנו אותם לקבלם עם תמיכה של "עוזרת למידה" לא מקצועית (בלשונונו סייעת) שאף לא קיבלה הדרכה.

המורה הייתה צריכה לספק את צרכי הלמידה של הילד המתקשה או החריג מבלי שיהיה לה זמן לחשוב על שינויים בסביבה הלימודית או הכיתתית ומבלי שתהיה לה היכולת לשנות את שיטות ההוראה שלה או ללמוד כישורים חדשים. החברים שלנו מויסקונסין קוראים לזה: תקופת ה- "dump and hope"; במדיסון אשר בויסקונסין נסגר בית הספר לחינוך מיוחד האחרון שהיה שם בשנת 1976. כך שיש להם שם ניסיון של 20 שנה שניתן להסתמך עליו.

[Moving to Inclusion – המעבר לשילוב:](#)

שילוב זה יותר מהליכה עם הזרם; זוהי תוצאה של חשיבה מחדש על תפקיד החינוך ובדרך כלל זה דורש שינוי בתרבות בית הספר ובתרבות הכיתה ובארגון

במשך הזמן ראינו מעבר באנגליה לקראת התפתחות של בתי ספר משלבים בתרבותם אך זה עדיין תלוי בבתי ספר יחידים אשר פיתחו כישורים ושינו את אמונותיהם לגבי תפקיד בית הספר. זה עדיין נדיר ששילוב הוא תוצאה של תכנון של שיטה חינוכית משלבת על ידי רשויות החינוך האזוריות באנגליה. בבתי הספר המשלבים יש יותר מודעות לצרכים של היחיד וישנה יותר גמישות בתוכנית הלימודים וישנה גם הערכה לשונות. המעבר הזה קיבל תאוצה בעיקר בשנים האחרונות מאז שנוצרה הפונקציה של SENCO (מתאם פעילות של ילדים עם צרכים חינוך מיוחדים מטעם הרשות החינוכית) וגם מאז שהחלו ליישם את ה- Code of Practice כתוצאה מהחקיקה החדשה בתחום הצרכים המיוחדים בשנת 1993.

ישנם מעט רשויות חינוכיות באנגליה שממש חובקות את הפילוסופיה המשלבת באופן פעיל ומנהלות את השינוי הנדרש. אזור ניוהאם בלונדון, הוא דוגמא טובה לרשות חינוכית שיש לה מדיניות משלבת ברורה וממשית. התנופה לשילוב באה בעיקר משידול אפקטיבי של הורים לילדים נכים וילדים בעלי צרכים מיוחדים. בויסקונסין שבארה"ב השינויים הללו גם כן הונעו על ידי הורים שלחצו לשינוי. גם במקרה של ניוהאם וגם במקרה של ויסקונסין, השינוי בכיוון השילוב התקדם ממש באותו אופן. בשני המקרים הוחלפו בתי ספר מיוחדים ביחידות מיוחדות שהוקמו בתוך בתי ספר משלבים. אך במשך הזמן ככל שהמורות רכשו יותר ויותר כישורים ובתי הספר החלו לחוש בטוחים יותר ביכולתם להתאים את עצמם לטווח רחב של צרכים חינוכיים, המרכזים הללו הלכו ונעלמו. הכישורים של מורות אשר התמחו בעבודה בבתי ספר מיוחדים הפכו כעת לנגישים עבור כל הילדים אשר נמצאים בבתי ספר משלבים וגם עבור הקולגות שלהם וכך נכנס השינוי אשר הביא תועלת להרבה מאוד ילדים.

[Whole School Issues & the Role of the Headteacher](#)

הפילוסופיה של בית הספר והתרבות הבית ספרית;

בתי הספר שאנו עומדות לדרג כמוצלחים וטובים בתחום השילוב הם אלו שפיתחו פילוסופיות משלבות; אלו בתי הספר אשר הקדישו מחשבה לדברים ופיתחו פילוסופיה ברורה מאוד אשר מעריכה את כל הילדים כשוים ומקבלת באהדה את השונות האנושית. בתי ספר אשר מאמינים שתפקידו של החינוך הוא תפקיד רחב וכפי

המרכז לקידום החינוך והשילוב

שהגדיר זאת לו בראון (פרופ' לחינוך מיוחד באוניברסיטת ויסקונסין) ש"זוהי המשימה של בתי הספר להכין ילדים לחיות לשחק ולעבוד בחברה משלבת". (3)

בתי ספר כסוכנים של שינוי;

לבית הספר ניתנת ההזדמנות לבסס קהילות אשר מציגות ערכים שאנו רוצים לראות בחברה הרחבה מחוץ לבית הספר. אנו יכולים להשתמש בדוגמא של נכות על מנת לחקור את הטענה הזאת עוד יותר; המצב בקרב אנשים נכים הוא שהם מצביעים על כך שחיייהם הרבה יותר מוגבלים על ידי גישותיהם של האנשים שאינם נכים כלפיהם, מאשר המגבלה הפיזית או השכלית שממנה הם סובלים. אחת הסיבות לכך היא חוסר המגע עם אנשים נכים שיש לרוב האוכלוסייה הלא נכה כתוצאה מבתי ספר נפרדים ומשירותים נפרדים הניתנים לילדים ולמבוגרים הסובלים מנכויות. הדבר הזה מוביל לחברה שבה רוב האנשים לא מבינים את צורכיהם של אנשים נכים וגם לא מרגישים נוח לקשור עמם קשר או לעבוד בקרבתם. כל ההחלטות אשר מתקבלות בנוגע לעיצוב בתי הספר שלנו, מקומות העבודה שלנו, התחבורה ואמצעי התקשורת שלנו לא לוקחים כלל בחשבון את הצרכים של אנשים עם לקויות פיזיות או תחושתיות (סנסוריות). הזדמנויות יומיומיות שרובנו תופסים כמובנות מאליהן נמנעות בדרך כלל מילדים ובוגרים נכים. עד לאחרונה רוב הילדים עם הנכויות הנראות לעין חוו חוסר נגישות שכזו כבר מגיל צעיר מאוד כאשר מנעו מהם בעצם ליהנות מההזדמנויות אותן חווים ילדים רגילים ולהפיק תועלת מהתהליך החינוכי אשר ילדים אחרים נהנים ממנו.

הדבר הזה הביא ל- 2 חסרונות עיקריים:-

1. גישה מוגבלת ביותר לתכנית הלימודים;
2. חוסר הזדמנות להיות חלק מהעולם הרגיל של הילדות;

במילים אחרות, רוב הילדים הנכים והמוגבלים חוו חסכים הן מבחינה חינוכית והן מבחינה חברתית בשנות ילדותם המוקדמות אשר הובילו אותם לבידוד חברתי ולהישיגים נמוכים וחיי עוני כמבוגרים.

אם כל הילדים יוכלו לגדול וללמוד ביחד, הילד עם הצרכים המיוחדים יקבל הזדמנות אופטימלית להגיע לפוטנציאל הטמון בו, להתחבר ולהיות חבר מלא בחברה הרגילה ובזרם החברתי הרגיל (עמוד 7)

ילדים אחרים תינתן הזדמנות ללמוד ולהבין מהן התוצאות שיש לנכויות השונות וכן ללמוד כיצד לעזור לילד המוגבל או הנכה ולהעניק לו תמיכה בצורות שונות ומגוונות. הילדים ילמדו שכל הילדים הנכים הם קודם כל ילדים עם אותם צרכים פסיכולוגיים, רגשיים וחברתיים כמו של שאר הילדים. כמו כולנו, יחסים משמעותיים עם אחרים הם הכרחיים ומרכזיים לישות הקיומית שלנו כבני אדם – כילדים וכמבוגרים. ההזדמנות לבסס יחסים ביני-אישיים ולשמר אותם במהלך שנות הילדות היא הכנה חשובה ביותר להתפתחות מוצלחת של יחסים בחיי הבוגר.

התלמיד הלא-נכה ייפך לחבר טוב יותר שכן טוב יותר חבר לעבודה או בוס טוב יותר עבור אנשים נכים כאשר הוא יגדל ויהיה למבוגר.

הדבר הזה דורש מבתי הספר להכיר בכך שהתפתחות חברתית צריכה להיות חלק ברור מתוכנית הלימודים; תוכנית שתיתן לילדים את ההזדמנות לחשוב על חברויות, בדידות ובידוד חברתי (5).

הניסיון של קהילות שהייתה להם מערכת חינוך משלבת במשך דור שלם הוא שהרווחים הללו שאנו מדברות עליהם אכן מתקיימים. גישות אכן משתנות באמצעות הקהילה, והזדמנויות הפוכות ליותר שוויוניות. יותר ויותר מתבגרים צעירים בעלי נכויות משמעותיות מסוגלים לעבוד, לחיות בצורה עצמאית, לבסס משפחות משלהם, וליהנות משעות הפנאי שלהם כמו כל אדם אחר.

הרבה יותר בוגרים צעירים, שלא סובלים מנכויות, מוקמו בשליש הפחות מסוגל של האוכלוסייה בבית ספרם הרגיל. מבחינת הישגים אקדמיים גם הם מצליחים הרבה יותר בבתי הספר המשלבים. הכישורים שהמורות המשלבות מפתחות כאשר הן צריכות להתאים את תוכנית הלימודים שלהן לצרכים החינוכיים של ילדים עם קשיים רציניים, מביאים תועלת לכל הילדים האחרים שאכן לומדים בבתי ספר רגילים אך צורכים לא מתמלאים שם. המורות לומדות כיצד להתמודד עם צרכים חברתיים והתנהגותיים בצורה יותר אפקטיבית ולומדות להרחיב את התוכנית שלהן כך שתתאים לטווח רחב של ילדים.

המרכז לקידום החינוך והשילוב

בכל אופן היתרונות הללו יהפכו לתוצאה ממשית רק אם שילוב יעשה בצורה טובה; (עמוד 7).

הצרכים המיוחדים של הילד היחיד חייבים לבוא על סיפוקם באותה מידה שבה הם מסופקים במסגרת נפרדת. ערבוב עם ילדים עם נכויות משמעותיות יכול לגרום לכך שילדים אחרים יהפכו לפחות סובלניים ופחות אמפתיים במידה והניסיון הופך ללא נעים מסיבה כלשהי - אז כיצד אנחנו יכולים לנוע קדימה בצורה מוצלחת?

אסטרטגיות להצלחה:

בתי הספר המצליחים רואים את כל תלמידיהם כיחידים במינם ומעריכים אותם בצורה שווה. הם אף מעודדים את תלמידיהם להכיר בכך שכולנו יחידים מיוחדים ושכולנו יש יתרונות וחסרונות. הסתגלות בריאה בחייו של הבוגר נובעת מהערכה ריאלית של עצמו, לכן הגדרת מטרות שהן ברורות השגה ומתאימות ומובילות להערכה עצמית חיובית - להרגשה טובה לגבי העצמי זה חשוב. בנייה של הערכה עצמית חיובית בכל תלמיד צריכה להיות המטרה הראשונה של כל מורה. (6). זוהי לא משימה קלה. זה אומר שצריך לעזור לכל התלמידים לזהות את נקודות החוזק שלהם וגם את מגבלותיהם כך שהם יבחרו בעצמם לחזק את הנקודות הטובות בעצמם. זה גם אומר שבתי ספר עם תרבות מאוד אוטוריטית/שתלטנית חייבים להשתנות, ושהשפלה של תלמיד והעמדתו באור מגוחך אין לה מקום כלל בתרבות בית הספר או ברפרטואר של מורה מסוים. לאחת מאתנו ניתנה ההזדמנות לנסוע ברחבי העולם ולראות בתי ספר עם אירה של טיפוח הערך העצמי בתלמיד, בתי ספר שזו הייתה מטרותם הראשונית. יש לנו ניסיון כזה בכמה מבתי הספר שלנו באנגליה, אך לא בצורה כה נפוצה כמו בקנדה ובארה"ב. באנגליה התרבות הבית ספרית והפילוסופיה הבית ספרית היא מאוד שונה מבית ספר לבית ספר, אפילו לגבי בתי ספר שכנים. אנחנו יכולים לתת לכך דוגמא; שינינו את שמות התלמידים כדי לשמור על חיסיון בדוגמאות הבאות שנביא.

דוגמא:

לפני כמה שנים אחת מאתנו קיבלה שיחת טלפון מהורה במצוקה, אשר שאל אותנו אם נוכל לבוא לפגישת review (כמו פגישת צוות בבית ספר לגבי תלמיד מסוים) כיוון שהאם הרגישה שבית הספר לא רוצה יותר את בתה כתלמידה אצלם. בתם, סאלי, הייתה בת 13 והייתה ילדה עם תסמונת דאון. כל שנות חינוכה היא הלכה לבית ספר רגיל ומשלב; היא קיבלה תמיכה של סייעת מלאה; כך היא היגיעה כמעט לשנה השנייה בתיכון ובית הספר היה מאוד מודאג מהתקדמותה הן מבחינה חינוכית והן מבחינה חברתית. סו באקלי (כנראה) סידרה להגיע אל בית הספר, על מנת לפגוש את סאלי וגם לדבר עם הצוות עוד לפני הישיבה. מיד היה נראה שהצוות הזה לא חש שום מחויבות כלפי מילוי צרכיה המיוחדים של סאלי. האישה שהייתה אחראית על הסייעת מיד הבהירה לבאקלי שאין באפשרותן להתאים תוכנית לימודים עבור סאלי כי זה מבחינתם בזבוז של זמנם היקר. הם גם היו מודאגות מכך שסאלי יותר ויותר מבודדת מבחינה חברתית; הן למעשה לא רצו את עצנתו כיצד לשנות את המצב ולעשות את השמחה החינוכית של סאלי ליותר מוצלחת. כי הדבר היה גורם להודאה באשמת בית הספר כמכשיל את סאלי. תפיסתם את המצב הייתה שסאלי לא צריכה להיות בבית הספר. כל הקשיים שהם חווים עם סאלי נובעים לדעתם מהנכות שלה ומקומה לא בבית ספרם אלא בבית ספר מיוחד. הם אפילו הביעו את דעתם השלילית על סאלי בנוכחותה ולא הייתה להם טיפת רגישות לגבי רגשותיה והשפעת גישתם עליה ועל שמחתה להיות בבית הספר.

הישיבה כללה את המורה הראשית וראש שירותי התמיכה, ועוד חמישה אנשי מקצוע מהרשות החינוכית המקומית ובראשם ראש הרשות. ראש הרשות התרגז על נוכחותה של סו באקלי ועשה הכל כדי למנוע ממנה לתרום לדיון. ברור היה שמטרת הפגישה היא אחת: לסלק אותה מבית הספר ולשים אותה במסגרת חינוכית שראש הרשות חשב כמתאימה עבורה - בבית ספר לילדים עם בעיות למידה קשות. לא הייתה לו כל הבנה לגבי ההשפעות החברתיות על התקדמות התלמיד ועל ביצועיו. הוא ראה בקשייה של סאלי כבעיה שלה בלבד וכתוצאה של נכותה. הוא בודאי לא היה מוכן לשמוע שום עצה. הקש האחרון ששבר את גב הגמל עברו היה שבאקלי ביקשה לוודא שהרשות החינוכית תמשיך לתת לסאלי סייעת באם היא תועבר לבית ספר משלב אחר וזה למעשה רימז שבית הספר הנוכחי הכשיל את סאלי.

ביחד עם הוריה של סאלי, באקלי פנתה לבית ספר משלב אחר, ליד ביתה. בית הספר הביע רצון לקבלה וסודרה פגישה שם. הניגוד בין שני בתי הספר הן מבחינת התרבות הבית ספרית והן מבחינת הפילוסופיה שלהם היה ניכר. המורה הראשי בבית הספר החדש קיבל את פניהם בסבר פנים יפות והביע רצון רב לשלב את סאלי אצלם. הוא הסביר שבית ספרם הוא בית ספר קהילתי, ושהם רוצים שכל ילדי השכונה יתקבלו בברכה בבית הספר. הם גם פיתחו משאבים לימודיים למטרה זו מאז הגיעו לבית הספר. אחר כך

המרכז לקידום החינוך והשילוב

הוא סידר פגישה לבאקלי עם ראש התמיכה הלימודית שלהם; זו הסבירה שאין לה למעשה ניסיון קודם בהוראת ילד עם תסמונת דאון, אך שהיא מוכנה לנסות לתמוך בסאלי. היא אף הוסיפה שהיא חשבה על מה היא הייתה רוצה עבור סאלי לו זו הייתה בתה והגיעה למסקנה שהייתה רוצה שסאלי תלמד בין ילדי השכונה. סו באקלי ידעה אז שהשמה חינוכית זו תהיה מוצלחת. אז שאלו אותה לגבי הישגיה של סאלי בקריאה ובחשבון ונאמר לה שיש עוד תלמידים בגילה של סאלי אשר עובדים ברמה זו כך שהיא תוכל להצטרף אליהם. סו באקלי לא היתה בטוחה כיצד סאלי תשתלב מבחינה רגשית כי היא חששה שסאלי פחות בוגרת נפשית מבנות גילה – אך המורה הראשי צחק ואמר שיש להם בנות עם בגרות נפשית של גיל 18 ויש כאלו שהן כמו בנות 9 ושהוא בטוח שסאלי תהיה בסדר גמור.

באותו זמן היה לנו מעט מאוד ניסיון עם בתי ספר בחטיבה הגבוהה; המקרה הזה גרם לנו להרגיש שאנו בעקומה חדה של למידה. סו באקלי הייתה די המומה מהניגוד בין האמונות והגישות של שני המורים הראשיים בשני בתי הספר. בית הספר האחד הסביר שסאלי לעולם לא תתאים כי היא כה שונה מהתלמידים האחרים בשעה שבית הספר השני במרחק לא גדול (פיזית) מבית הספר הראשון ראה בסאלי ילדה שיכולה להתאים ביחד עם התלמידים האחרים, ואף הצביע על כך שצרכיה לא כל כך שונים ממה מהילדים הרגילים הנמצאים בבית ספרם בין אם אלו צרכים אקדמיים ובין אם אלו צרכים חברתיים. האם יתכן שהאוכלוסיות בשני בתי הספר יכולות להיות כה שונות זו מזו? או האם זוהי תפיסת הצוות את הילדים שהייתה שונה?

ההוכחות לגבי הקבלה של בית הספר תמכו במה שנאמר פה למעלה. איננו יכולים להפסיק לדאוג לגבי הניסיון החינוכי של הרבה מהילדים האחרים בבית הספר הראשון, לא רק אלו שהיו פחות מסוגלים מבחינה אקדמית, אלא גם אלה עם צרכים חברתיים ורגשיים. בשני בתי הספר היה נראה שהמורה הראשית היא שקבעה את התרבות ואת הערכים של כל בית הספר לטוב ולרע.

אנו מבקשות מכל המורות הראשיות ומכל המנהלות לחשוב היטב ולשקף את גישותיהם לגבי נכונות ולגבי ילדים בעלי צרכים מיוחדים. יתכן שגישתך האישית ותגובותיך הרגשיות לנכות ישפיעו על החלטותיך ויהיו גלויות גם לצוות שלך ולתלמידיך. את/ה גם יכול להרהר בהזדמנויות החינוכיות והחברתיות שתרצה עבור ילדך שלך, אם היה לך ילד הסובל מנכות.

גישת הצוות:

על פי ניסיונו הגורם הכי משמעותי לגבי הצלחה בשילוב היא גישת הצוות. אם הצוות מאמין שהילד מושם בצורה נכונה ומתאימה בבית ספרם אזי ההשמה החינוכית תהיה מוצלחת. ראינו כבר ילדים מאוד נכים עם המון צרכים מיוחדים פורחים בבתי ספר שבהם הם היו רצויים. ראינו גם ילדים נכים שמבחינה אקדמית התקדמו די יפה בשביל גילם, אך נכשלו בבתי הספר שלא רצו אותם – או שנאמר הוכשלו על ידי בתי ספר שלא רצו אותם.

ההוכחות לגבי החשיבות של גישת הצוות היא ממש מדהימה כאשר רואים תלמיד שפורח בבית ספר מסוים אך סובל בבית ספר אחר.

היה לנו ניסיון שכזה עם כמה ילדים שאותם אנו מכירים היטב. ילד אחד שכזה הוא כיום בן 11 ושמו גרי, ויש לו תסמונת דאון. הוא היה באותו גן כמו אחיו; ואחר כך בבית ספר של החטיבה הצעירה שם הוא מאוד התקדם. בית הספר חשב הרבה מאוד על הדרך לספק את צרכיו והצוות היה בצדק גאה מאוד בהישגיו. בשנה האחרונה של גרי בבית הספר הזה המורה שלו סיפרה על הישגיו ביום עיון למורות אצלנו במרכז; היא תיארה שכישוריו החזקים של גרי היו הקריאה והמחשב; כל שבוע הוא הקדיש זמן בעזרה לילדים אחרים בכיתה (כיתה 1) הוא היה מקשיב להם כשהם קראו והיה מראה להם כיצד להשתמש במחשב; המורה הזו חיפשה הזדמנויות לבנות בגרי את בטחונה העצמי ואת הערכתו העצמית. זה אף הראה לילדים האחרים שלמרות שלגרי יש מגבלה הוא חזק בתחום המחשבים ולכן יכול לעזור להם ואף להיעזר על ידם; כישורי הקריאה שלו היו בתחום גילם של בני כיתתו. תארו לעצמכם את דאגתנו כשהוא עבר לבית הספר היסודי עם חבריו לחטיבה הצעירה והמורה של הכיתה החדשה מצלצלת אלינו ואומרת שמקומו של גרי לא בכיתה אלא בבית ספר לילדים עם לקויות למידה קשות; לאחר זמן לא רב גרי התחיל להראות סימני מצוקה בכך שהחל להרטיב שוב במיטתו לאחר שכבר מגיל 3 הוא היה יבש. ניסיונו קצת לשפר את המצב אך זה עדיין לא היגיע לסטנדרט שרצינו בו. באותה עת תמכנו בעוד ילד עם תסמונת דאון בן אותו גיל של גרי; לילד הזה היה פרופיל של יכולות די דומה לזה של גרי והוא שהה בבית ספר אחר בקרבת מקום; הניגוד שביניהם היה דרמטי. בבית הספר השני היו שני ילדים עם תסמונת דאון וכל הצוות

המרכז לקידום החינוך והשילוב

שם היה מאוד גאה בהתקדמות שלהם; ראינו שבשני בתי הספר היתה אווירה שונה וכן גישה שונה כלפי כל הילדים; זה אישר את מה שקראנו ומה שכבר ציינו בתחילתו של המאמר הזה.

בתי הספר שהם טובים עבור כל הילדים הם בתי הספר הכי טובים לילדים עם צרכי חינוך מאוד מיוחדים.

כמה מורות מחנכות צריכות להקדיש מחשבה למשמעות של זה כיוון שזה מרמז על כך שבתי הספר שאינם טובים בסיפוק צרכיהם של ילדים מיוחדים הם גם לא הכי טובים לכל שאר הילדים שלומדים בקרבם. (עמוד 9); אנו יכולות לתת עוד דוגמאות שכאלה שבהם נראו ילדים שפתאום התקדמו מאוד לאחר שהם עברו בית ספר ונתפסו ואף תוארו אחרת על ידי מורות ראשיות ומורות מחנכות בשני בתי הספר השונים.

המסר מהחלק הזה הוא בעל שלושה חלקים; ראשית, בתי ספר מצליחים מכירים בכך שטווח רחב של צרכים חינוכיים קיימים בכל קבוצת גיל ובכל אוכלוסייה של בית ספר; הם אף מכירים בכך שזוהי המשימה שלהם להתאים עצמם לצרכים החינוכיים המגוונים הללו; שנית, בתי ספר מצליחים בשילוב, מפתחים תרבות של אכפתיות ותמיכה לכולם בתוך קהילת בית הספר, כשהמטרה היא לתת ערך לשונות ולבנות הערכה עצמית חיובית בכל התלמידים. שלישית, בתי ספר מצליחים מעריכים את האפקט של להיות אהוד ומוערך על ידי הצוות וכן על ידי תלמידים אחרים לגבי כל התקדמות שמתבצעת.

ארגון בית הספר והשימוש במשאבים:

כדי שבתי ספר יצליחו למלא את הטווח הרחב של הצרכים החינוכיים בהצלחה, צריכה להיות גמישות רבה בתוך הכיתה, וגמישות בין הילדים באותה קבוצת הגיל וגם לאורך קבוצות גיל שונות.

גמישות בכיתה קל יותר להשיג בכיתות בית הספר היסודי; כי עדיין קבוצות קטנות של ילדים עובדות יחדיו וזו הנורמה הכיתתית. הדבר מאפשר לכל ילד לעבוד בקצב שלו בתוך הכיתה. הילד עם צרכים מיוחדים (מקבל באנגליה מסמך חוקי שנקרא "הצהרה") שיש לו תמיכה של סייעת, נותן בונוס לילדים אחרים בכיתה. זהו אחד הדברים שלמדנו מיד כאשר הושמו ילדי תסמונת דאון בגני ילדים עם סייעת שליוותה אותם במשרה מלאה. הסייעת בדרך כלל יכלה לעבוד עם קבוצה של ילדים, ולכולם צמחה תועלת מהעזרה הנוספת.

לאחר שנה אנחנו הצענו שהרשות החינוכית שלנו להכניס לכל כיתה גן סייעת – דבר שהתגלה כזול יותר מאשר לטרוח ולעשות את מסמך ההערכה וה"הצהרה" לכל ילד לפני שהוא נכנס לבית הספר. יש מספר מוחלט לכמות הצרכים החינוכיים המיוחדים ואנחנו טוענות שכל בית ספר צריך להיות מסוגל להתאים עצמו לצרכים של בני הארבע והחמש בתוך קהילתם, בסיוע של סייעת בכיתה הגן ועם עזרה פריפטטית (טיפולית) ו/או ייעוץ של מורה טיפולית. אנו גם טוענות שהערכה שתעשה לילד כאשר הוא כבר נמצא בתוך הסביבה החינוכית שלו או בתוך הכיתה שלו, תוביל לתוצאות הערכה הרבה יותר תקפות וכן ל"הצהרה" הרבה יותר טובה. בדרך כלל לא יישמו את עצותינו.

אנחנו לא בעד כיתות מיוחדות או יחידות מיוחדות בתוך בתי ספר כיוון שאנו מאמינות שהללו לא הכרחיות ונושאות בחובן את הסכנה של הפרדה של ילדים – segregating children. הן גם כיתות שלא מכירות בכך שילדים הם קודם כל ילדים, ללא קשר לנכות או מגבלה; אין שום סיבה שילדים לא יהיו חברים בכיתה רגילה, בקבוצת הגיל האמיתית שלהם, אפילו אם התוכנית החינוכית שלהם צריכה להינתן בצורה אינדיבידואלית או בקבוצה קטנה.

זהו מודל העבודה הטוב שאנו רואים גם בבתי הספר של החטיבה; כל הילדים הם חברים בכיתות הרגילות ויש להם מורות רגילות, אפילו כאשר יש להם צרכים חינוכיים מיוחדים. יוצרים להם אז תוכנית חינוכית אישית, בדיוק כמו שנותנים לילדים אחרים לבחור נושאים אותם הם רוצים ללמוד. כך זה הרבה פחות מלווה בסטיגמה או בבידוד כאשר ילד מקבל את השיעור המיוחד שלו במרכז הלימוד או התמיכה שבבית הספר בדיוק כפי שילד אחר לומד ספרדית ולא לומד פיזיקה. זה גם לא קשה יותר לצוות אחראי על מרכז התמיכה מאשר לצוות אדם שאחראי על הוראת שפות או הוראת מתמטיקה.

בויסקונסין, לא רק שיש לבתי הספר מחנכים מיוחדים בצוות שלהם אלא גם תרפיסטים לתקשורת, פיזיו-תרפיה, ומרפאות בעיסוק גם כן. זה אומר שהמומחיות שלהן מגיעה לכל התלמידים בקהילה בצורה נגישה יותר.

המרכז לקידום החינוך והשילוב

כאשר אנו מנסים לתמוך בצורכי הלמידה המיוחדים של הילד בשנים הראשונות שלו במערכת החינוך, כדי להבטיח אינטגרציה חברתית מקסימלית וגם גישה לתוכנית הלימודים, אסור שיהיו כללים קשוחים לגבי זה. כל בית ספר ובעיקר כל בית ספר יסודי וגן, יפיק תועלת רבה ממרכז למשאבי למידה, בו הילדים יכולים לקבל הדרכה אינדיבידואלית או בקבוצות קטנות.

דוגמה טובה מאוד למרכז שכזה, היה בבית ספר על יסודי, שם הוקם מרכז הלמידה בדיוק במרכז בית הספר; בנוסף לכך שהוא נתן תמיכה לילדים עם הצרכים המיוחדים, במרכז היו מחשבים ותוכנות נפלאות, ולכן הוא הפך למרכז למידה לכל התלמידים. כל תלמיד שם יכול היה להשתמש במרכז, ללא מבוכה וניתן היה למצוא שם גם תלמידים עם צרכים מיוחדים הזקוקים למשאבים מותאמים לצורכיהם, וגם תלמידים מחוננים.

תפקידן של הסייעות:

ההצלחות של רוב ההשמות החינוכיות שבהן תמכנו היו במידה רבה בזכות המחויבות והכישורים של הסייעות שתמכה בילד. בכל אופן, הרבה בתי ספר לא יודעים כיצד לנצל בצורה הטובה ביותר את הסייעות שלהם. בזמן שהם מכירים בכך שעבודת הסייעות היא קריטית לגבי היכולת להשתלב בבית הספר, עבור הרבה ילדים באנגליה, בהווה, השיטה בנויה על "צוות זול", כיון שרוב הסייעות מקבלות שכר זעום, ויש להן מעט מאוד הדרכה, ואין להן גם אפשרויות לקידום הקריירה שלהן. המצב הזה מצביע על חוסר מחויבות ותכנון לקוי וכן מדיניות שאינה ברורה; מדינות אחרות, כמו איטליה למשל, מספקות הדרכה למורות מוסמכות כדי שהללו יהיו מורות משלבות. צריכה להיות הכרה בחשיבות לשנות את הפילוסופיה והתרבות בבתי ספר רבים ובכיתות, אם הם אכן רוצים להפוך לקהילות משלבות אמיתיות. האם יש כאן מסר להדרכה שנותנים מתאמי הצרכים החינוכיים המיוחדים?

הרבה מהילדים לא היו מתקדמים כפי שהם התקדמו ללא ההוראה שניתנה להם על ידי הסייעות שלהם הוראה של "אחד-על-אחד". בכל מקרה מציאת האיזון הנכון בין תמיכה לילד לבין עידודו לעצמאות היא עניין לא קל. יותר מידי הוראה של אחד-על-אחד תהפוך את הילד לתלוי במבוגר; הילד צריך ללמוד כחלק מקבוצה, ולעבוד באופן עצמאי. יותר מידי עזרה מהמבוגר הופכת את הילד לשונה בעיני הילדים האחרים, וזה לא נחוץ, וגם מונע מהם לנסות לתמוך בילד באופן טבעי.

בכמה בתי ספר הסייעות נתקלות בקשיים; אין להן הדרכה מקצועית, ואין להן מעמד, ולכן לפעמים מתייחסים אליהן לא טוב. היו בתי ספר שהגענו אליהם לייעץ ולסייעת אסור היה לדבר אתנו; המסר היה שאין לה חוות דעת מקצועית ועל כן דעתה לא תביא תועלת! בדרך כלל אנו רואות סייעות שניתנת להן יותר מידי אחריות בנוגע להוראת הילד, אם זה משום שבית הספר לא מרגיש מחויבות כלפי הילד או משום שבבית הספר לא יודעים כיצד לבנו עבורו תוכנית חינוכית. המורה של הכיתה הרגילה חייבת להכיר בכך שעליה האחריות לחינוכו של ילד בעל צרכים מיוחדים (בעל "הצהרה"), ושילד יש את אותה זכות להיות חבר מלא בכיתה כמו לכל ילד אחר.

עוד קושי שסייעות נתקלות בו הוא שהן יודעות שהילד לא מקבל תוכנית חינוכית הולמת בבית הספר ואין בכוחן לשנות את המצב. הן גם בדרך כלל הקשר העיקרי בין המשפחה לבית הספר ונוטלת חלק בדאגות של שני הצדדים מבלי שיש לה יכולת לפתור את הקונפליקטים. זהו מצב שיכול ליצור הרבה מאוד לחץ עבור הסייעות.

אלו נושאים שהמורה הראשית חייבת להיות מודעת להם (אצלנו זו המנהלת כי אין תפקיד כזה מורה ראשית); בהרבה בתי ספר שיפרו את המעמד של הסייעות. ישנם בתי ספר שמאוד מעריכים את הסייעות שלהם והן אף זוכות להדרכה ממתאמת החינוך המיוחד שברשות החינוכית. תוכניות ההדרכה עבורן בהחלט השתפרו.

עבודה עם הורים:

הרבה מאוד הורים של ילדים שיש להם צרכים מיוחדים הפכו במהלך השנים למומחים. הם הופכים למומחים כי הם רכשו ידע לגבי האפקט של הנכות של הילד וכיצד זו משפיעה על התפתחותם, וכן הם הופכים למומחים בהוראת ילדם שלהם. הורים לילדים עם צרכים מיוחדים בדרך כלל מצטרפים לקבוצות תמיכה של הורים וכך במהרה הם רוכשים אינפורמציה רבה לגבי מצבו של ילדם.

המרכז לקידום החינוך והשילוב

הורים בדרך כלל מתגייסים מהר מאוד לתוכניות התערבות מוקדמות עוד לפני גיל שנה. בתוכניות הללו מתייחסים אליהם בדרך כלל כשותפים שווים ערך על ידי אנשי המקצוע ומצפים מהם להיות המחנך הראשי של הילד. רוב התוכניות להתערבות מוקדמת מכירות בעובדה שהבית הוא סביבת הלמידה הכי משמעותית לילד מבחינת התפתחותו, ושההורה יכול להיות המורה הכי טוב לילד ולכן אנשי המקצוע מעבירים להורים את הכישורים שלהם והידע שלהם באופן פעיל/אקטיבי. הורים בוחרים מטרות למידה ואף קובעים סדר עדיפויות בהתבסס על צורכי הילד ועל מודעותם לגבי צורכי המשפחה בכללותה ומשאביה.

הגישה הזו של שיתוף פעולה בין הורה לאיש המקצוע מצליחה מאוד בשנים שלפני בית הספר, אך הורים מוצאים שבתי הספר לא יודעים ליצור את אותה שותפות עמם. מורות בבתי ספר משלבים לא תמיד מצליחות לבסס יחסים חיוביים עם הורים של ילדים שיש להם צרכי חינוך מיוחדים. המורות לא מכירות בתרומה שיכולה להיות להורה אשר יעזור למורה להבין את מלוא הפוטנציאל שיש בילד, לו רק הם היו עובדים בשיתוף פעולה.

רוב ההורים יודעים שילדיהם יפיקו תועלת אם הם ימשיכו לעבוד על כישוריהם גם מחוץ לבית הספר; אך הם זקוקים לדעת מהם מטרות ההוראה העכשוויות של המורה. הם גם זקוקים לחומרים ולרעיונות לפעילויות עבור הילד מבית הספר; למרות שבהרבה מקרים ההורה סיפק חומרים דווקא לבית הספר. אנחנו אפילו מכירים הורים שהכינו משחקים נהדרים בבית ותרמו אותם לבית הספר וזה שימש את כל הילדים. כאשר מביאים אל בית הספר משחקים שכאלה מהבית זה יכול מאוד להעלות את ערכו העצמי של הילד בעל הצרכים המיוחדים, כאשר הוא רואה שכל הילדים משתמשים בחומרים שהוא הביא.

להרבה מאוד הורים יש ידע חיוני ממומחים לגבי ילדם ולגבי מצבו של ילדם והם יכולים לחלוק אותו עם בית הספר אם רק יתנו להם הזדמנות לכך. הרבה פעמים אנו נתקלות בהורים מתוסכלים על כך שאינם יכולים לחלוק אינפורמציה עם המורה של הכיתה כיוון שהיא לא מעוניינת לקבל זאת מהם. הרבה מאוד מורות לא יודעות כיצד לפתח שותפות שכזו עם הורים. אנו נתקלות במצבים שבהם המורות מפחדות ומרגישות מאוימות מהידע שיש להורה; שמה ההורה ידע דברים שהיא אינה יודעת. זהו נושא חשוב שצריך לגעת בו בהדרכת הצוות ובפתוח צוות בהרבה בתי ספר.

תמיכת החברים לכיתה – Peer Support:

מניסיון, הרבה מאוד בתי ספר לא שמים לב לכך שהמשאב הגדול ביותר שלהם על מנת לתמוך בילדים עם צרכי חינוך מיוחדים הוא הילדים האחרים שבבית הספר.

בדרך כלל כאשר ילד צריך עזרה, התגובה הראשונה היא לשלוח ולקרוא או להביא מבוגר נוסף; לעיתים מביאים יועץ חיצוני. שימוש באסטרטגיות כגון: Peer Tutoring הוראה באמצעות חבר, או Cross-age Tutoring (לימוד בטווח גילאים שונים) או למידה קבוצתית, וכן פרוייקטים בזוגות או בצוות, אינה מקובלת כל כך באנגליה לעומת ארה"ב. כל הילדים מפיקים תועלת מלמידה שכזו כי כך הם לומדים כיצד לשתף פעולה, אך גם כיצד ללמד אחרים; אלו הם כישורים מאוד מועילים (ובעלי ערך רב) שניתן לקחת אותם לחיים הבוגרים ולמקום העבודה. (7)

שימוש ברור בחברים כדי למנוע בידוד חברתי, וכדי לבנות "מעגלי חברים" מגביר את הרגישות של כל הילדים לגבי רגשותיו של הזולת, אם מתעלמים ממנו או דוחים אותו. ישנם הרבה ילדים שהם טובים מבחינה אקדמית אך קשה להם לבנות חברויות, כך שכל הילדים בבית הספר יפיקו תועלת מפרוייקטים המעריבים עזרה בפתוח חברויות. רוב המורות יפיקו תועלת רבה מהדרכה ולימוד של טכניקות לפתוח מערכות תמיכה של חברים גם להוראה וגם למתן תמיכה חברתית.

התנהגות:

טכניקות אפקטיביות לניהול התנהגות זהו תחום נוסף שבו טוב לתת לצוות בית הספר הדרכה; ילדים עם קשיי למידה הם בקבוצת סיכון להתפתחות של בעיות התנהגות כתוצאה מתסכול או מכישלון. כל ילד יכול לפתח בעיות שכאלה. בשנים האחרונות פותחו חומרים שונים לתמיכה בהתנהגות טובה בכיתה.

כמו שמפתחים ערכים ותרבות בית ספרית, זהו עניין לכל בית הספר; כל הצוות צריך שתהיה לו התנהגות עקבית ואסטרטגיות לניהול התנהגות חיובית; לא רק הצוות שמטפל בתלמיד בעל הצרכים המיוחדים.

המרכז לקידום החינוך והשילוב

הדרכת הצוות:

כבר הזכרנו הדרכת צוות כמה פעמים במאמר. פתוח צוות זוהי האחריות של מנהל; ברוב בתי הספר ישנן הזדמנויות רבות להדרכה. בכל אופן אם אתה רוצה לשנות את התרבות הבית ספרית ולהפוך לבית ספר משלב, ליצור סביבת למידה אופטימלית לכולם, אזי תצטרך לספק הדרכה לצוות כולו. אתה חייב שכל צוות בית הספר יגיע כדי ליצור תרבות בית ספרית שאליה אתה חותר.

מניסיונו מפגשי הדרכה לכל הצוות הם מאוד בעלי ערך בכך שהם נותנים הזדמנות להתווכח ולדון בנושאים הללו, ולהפוך אותם לברורים לכל אחד. אתה תהיה מאוד בר מזל אם כל הצוות שלך יציג גישה חיובית לגבי תרבות משלבת אמיתית, אך זה גם מועיל מאוד כשהצוות מודע לגישות ולדעות הקדומות של הקולגות שלהם. זה טוב שאלה שהם בעלי דעות שליליות ירגישו שהם במיעוט. בנוסף לתוכנית הדרכה לכל הצוות שלך, שמטרתה לפתח תרבות משלבת לכל בית הספר אשר תועיל לכל התלמידים, חשוב גם לשקול להכין את הצוות לכך שמגיע ילד עם מגבלה או נכות מסוימת.

אנו מצאנו שמפגש אחד על תסמונת דאון למשל, לכל הצוות, עוד לפני שהילד מגיע לבית הספר, מועיל מאוד בהכנת הדרך להשמה מוצלחת. אנו יכולים לענות על שאלות לגבי המצב של הילד וכך גם לנקות את השטח ממיתוסים שונים, וכן להסביר למה ומדוע השמה שכזו תהיה טובה לילד. אי אפשר לצפות שהצוות המיוחד "יחנך" את שאר צוות המורים, באם הללו לא מרגישים אחראים או מחויבים כלפי הילדים עם הצרכים המיוחדים;

הכנת התלמידים גם היא חשובה כאשר מביאים ילד עם צרכים מיוחדים לכיתתם, במיוחד כאשר אין ילדים עם נכויות נראות לעין בסביבתם. אנו מציעים גישה לכל בית הספר וגישה לכל הכיתה; הגישה לכל בית הספר צריכה להבהיר לילדים את הציפייה לתמיכה ולקבלת הילד בברכה וכך לחזק את הערכים של בית הספר. הגישה בכיתה צריכה לכלול דינאים ושיחות לגבי אסטרטגיות ברורות לקבלת הילד בברכה ולהענקת תמיכה עבורו על ידי ילדי הכיתה; כמו כן מיידיעים את הילדים לגבי הנכות הספציפית כך שהם יבינו את צרכי הילד ויגיבו אליו ברגישות.

משאבים כספיים:

בכוונה השארנו את עניין המשאבים הכספיים לסוף המאמר; אנו מכירות בעובדה שתמיכה נוספת לילדים בעלי צרכים מיוחדים עולה כסף, אך מערכת הערכים שלנו מובילה אותנו לטעון שילדים בעלי צרכים מיוחדים הם בעלי זכות שווה להתחלק על המשאבים הקהילתיים כמו כל שאר הילדים. יש להם זכות להיות חלק מהעולם הרגיל של הילדות – בתוך קהילתם, וזה אומר גם זכות ללמוד בבית ספר עם ילדי השכונה שלהם.

ברמה הלאומית, ואף ברמה של רשות חינוכית, זה לא עולה יותר כסף לתת משאבים לבתי הספר המשלבים יותר משאר לבתי ספר מיוחדים ונפרדים. למעשה, הרבה אנשים יטענו שזה שימוש נכון יותר וצודק יותר במשאבים המיוחדים (מכיוון שכאשר מורה מיוחד ותרפיסטים מועברים לבתי ספר משלבים, המומחיות שלהם היא נגישה לעוד הרבה מאוד ילדים). הדבר דורש מחויבות מלאה לשילוב והכלה, וארגון מחדש של מערכת החינוך. כמובן שיעלה יותר להכיל ילדים שיש להם "הצהרה" בעוד שממשיכים להחזיק בתי ספר מיוחדים.

אנו טוענות שהאתגר לרשות החינוכית האזורית או לבית הספר, הוא להשתמש בדרך הטובה ביותר במשאביו, בדרך שוויונית עבור כל התלמידים; מחסור בכסף לא יכול לשמש תירוץ, לחסימת הגישה לתלמיד בעל צרכים מיוחדים לבית הספר בקהילתו – כי זוהי אפליה על בסיס נכות (בדיוק כפי שאסורה אפליה על בסיס אחר: מין גזע לאום...)

מסקנות:

במאמר הזה הדגשנו את האפקט של מתן הזדמנויות חברתיות על ההתפתחות של כל הילדים ועל תפקיד בית הספר בסיפוק עולם חברתי אשר מגביר את הערכים שאנו רוצים לראות בחברה שלנו בכללותה. אנו טוענות שבית ספר שכזה יספק סביבה לכל הילדים שבה יוכלו לפרוח הן מבחינה חברתית, רגשית ואקדמית.